

ФІЛОСОФІЯ РОЗУМІННЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті визначено та обґрунтовано методологічну основу дослідження проблеми лексичного розвитку в полікультурному середовищі, зокрема – філософію розуміння, що обумовлюється гуманістичною спрямованістю навчально-виховного процесу.

Ключові слова: філософія розуміння, полімовне середовище, лексичний розвиток, міжнаціональний.

В статье определена и обоснована методологическая основа исследования проблемы лексического развития, в частности, – философия понимания, что обуславливается гуманистической направленностью учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: философия понимания, полиязыковая среда лексического развитие, межнациональный.

In article is definite and grounded methodological basis of research of problem of lexical development, in particular – philosophy of understanding, which is caused by domains specialization of brain up luring-process/

Keywords: philosophy of understanding, the polyazikovoy environment, polyazichnostyu lexical, international.

Постановка проблеми. Головна ідея сучасної освіти в полікультурному середовищі пов'язана з формуванням національної самосвідомості особи як частини менталітету, полікультурної освіти. Питання оновлення гуманітарної освіти необхідно розглядати відповідно до можливостей розвитку полімовного освітнього простору, в якому мови (рідні і нерідні, іноземні, вербальні й невербальні) є інструментом полікультурного розвитку особистості. А тому дослідження проблеми освіти на міжкультурному й полікультурному рівні як ніколи раніше покладає величезні обов'язки на педагога, оскільки значною мірою від його професіоналізму і майстерності, від його творчої ініціативи, свободи і відповідальності залежить те, щоб бачення, тенденція стали дійсністю. Саме духовно-етичні, емоційно-позитивні гармонійні стосунки між педагогом і дитиною, адекватне використання виразних засобів культури (її численних мов) можуть сприяти особистісному зростанню безпосередніх учасників освітнього процесу. Іншими словами, проблема якісного оновлення освіти набуває міждержавного характеру.

Аналіз актуальних досліджень. Полікультурна освіта розглядається як інструмент інтеграції народів у домінуюче культурне середовище (Г. Дмитрієв, У. Боос-Нюннінг, У. Зандфукс); як засіб формування національної самосвідомості і культурної самоідентифікації (В. Абідова, О. Матюхіна, О. Одинець, М. Тимофєєва, Т. Чикаєва). Концепції полікультурної взаємодії в зарубіжній педагогіці вивчалися С. Наушабасвою, А. Рахкошкіним. Реалізації полікультурного підходу до змісту освітнього процесу присвячено роботи Л. Веденіної, Т. Менської, А. Шафрікової.

Мета статті: визначити й обґрунтувати методологічні основи дослідження проблеми лексичного розвитку в полікультурному середовищі.

Виклад основного змісту. Методологічною основою дослідження проблеми лексичного розвитку є філософія розуміння. Для цього є ціла низка підстав:

- полімовне середовище, контекст, заданий полімовністю лексичного розвитку дошкільників. У полімовному середовищі досить важко забезпечити розуміння. Саме через слово відбувається розуміння одне одного, дітей і батьків;

- сучасна освітня парадигма — гуманістична, тобто така, що забезпечує розуміння людської сутності, настрою, позиції. Виходячи з цього, педагогу важливо забезпечити розуміння змістопородження. Без розуміння себе не можливе самовираження. Саме з цих позицій ми збираємося давати слово дитині;

- суб'єктно-діяльнісна модель орієнтує на діалогову модель освітнього процесу, в основі якої лежить педагогіка розуміння;

- гуманістичний, особистісно орієнтований підхід. У філософії розуміння — діяльнісна сутність. Розуміння може розвиватися через різні види діяльності. Ми розглядаємо слово як інструмент розуміння душі іншої людини, розуміння міжособистісної, міжнаціональної сутності. Саме через дію і діалог можна розуміти себе й інших.

Розглянемо визначені підстави детальніше. Гуманітарна освіта, будучи системоутворювальною галуззю в системі сучасної полікультурної освіти, забезпечує культурне спілкування, сприяє розвитку функціональної письменності, освіченості, культури, менталітету, удосконалює інтелектуальні та творчі здібності особистості, не тільки забезпечує розвиток мовлен-

невої, комунікативної, соціокультурної компетенції дітей, але і сприяє створенню в них внутрішніх потреб до саморозвитку і самовдосконалення, безперервної освіти й самоосвіти, залучас до вітчизняної та світової культури, розвиває особистісні якості такі, як відвертість, допитливість, емпатія, пошана до інших націй і народів, гордість за рідну культуру, готовність до співпраці, посилює мотивацію навчання й інтерес до освіти в цілому, організовує просторову безперервність освіти, гарантує соціальну захищеність, формуючи здібності особистості до успішної побудови своєї діяльності.

Особистість педагога і його професійний статус, його широке бачення картини світу, його методологічна культура як невід'ємна частина його професіоналізму і майстерності, виступає як провідний чинник оновлення сучасного освітнього процесу. Реалізація стратегічного завдання навчання творчості творчістю, спрямованого на формування готовності дітей до постійного пошуку в освітньому процесі, з одного боку, і на розвиток здібності до самонавчання й самовиховання, з другого боку, можлива при спільному проектуванні цього процесу безпосередніми його учасниками.

Як показує досвід соціально-філософського аналізу проблем гуманізації полімовного освітнього простору, методологія сучасної освіти, в основі якої ідеї полікультур і полімовностей, інтеграції гуманітарного і природничонаукового знання, а також самоактивації навчання, може сприяти самопроекуванню цілісного культурного освітнього простору. Причому важливою й необхідною умовою відтворювання полімовної культури, а як наслідок, культурне самовизначення особистості в інформаційному просторі, повинна стати активна участь безпосередніх учасників освітнього процесу в проектуванні й реалізації соціально значущих інтегрованих освітніх практик.

Проблема ефективного культурного самовизначення особистості в полімовному просторі є однією з насущних, знаходячи власне педагогічне значення в контексті гуманізації та гуманітаризації освіти. Вхідження в простір поліфонічної за своєю суттю взаємодії людей різних культур, різних світовідчужань і життєвих позицій, різних мовних традицій, у процесі мовного самовизначення як невід'ємної частини культурного становлення особистості актуалізується і для самої освіти як культурного феномена.

Полімовний освітній простір визначається автором як простір мов, на яких, включаючись у різноманітні стосунки, розмовляють і взаємодіють суб'єкти освітнього процесу у пошуках особистісного значення одержуваних знань (у першу чергу, значення в широкій освіченості особистості). Сам освітній процес як гуманітарний феномен розглядається як культурне середовище поліфонічної взаємодії суб'єктів на рівні індивідуальної й загальнолюдської культур для створення спільного тексту мовного твору в пошуках способу й засобу самовираження, у пошуках свого місця у світі.

Актуальність усебічного вивчення проблеми культурного самовизначення особистості в полімовному освітньому просторі пояснюється, перш за все, тим, що людство, будучи сутнісно єдине, разом із тим представлене невичерпним різноманіттям динамічних соціокультурних форм. Протягом п'яти тисячоліть існування базових цивілізацій виникла величезна кількість суспільств і соціально-політичних об'єднань, технологій і тенденцій культури. Їхнє вивчення набуває великого практичного значення, оскільки сутність людської психіки й мотиви вчинків майже ідентичні. Попри епохи та етнічні відмінності.

По-друге, як показує історичний досвід різних культур і навіть їхніх фаз, зміна становлення до різних базових підстав соціального життя, навіть матеріальне багатство визнавалося деякими суспільствами гріховним, більшість суспільств розцінювали його як міру подяки індивіду за цінні послуги. Іноді матеріальне багатство розглядалося як засіб для досягнення розкоші й розширення меж дозволеного. Те ж стосується і технологій і соціальних ідей: та сама ідея, з'явившись у потрібному місці і в потрібний час, може бути стабілізуючою або вкрай руйнівною дією.

По-третє, історія заповнена постійною боротьбою різних культур і конфесій, піднесенням і занепадом різних імперій, розгулом свавілля кастових і кланових субкультур, безумовно, націлених на отримання односторонньої вигоди.

На думку Б. Ліхачова, культуру не можна ділити й піднімати у країні частинами. Культура складає у країні відому цілісність, і чим більше в культурі внутрішніх і зовнішніх зв'язків з іншими культурами чи окремими її галузями між собою, тим вище вона піднімається [2].

При цьому провідною педагогічною стратегією стає ефективне культурне самовизначення особистості в полімовному освітньому просторі (особистісно орієнтований підхід) із ціннісною орієнтацією (аксіологічний підхід), дозволяє особі правильно орієнтуватися в сучасному глобальному інформаційному просторі (кіберпросторі), осмислювати його як сукупність культурних досягнень (культурних концептів) людського суспільства, готуватися до взаєморозуміння і продуктивного спілкування представників різних культур.

Іншими словами, особистість повинна отримати уявлення про різноманіття й самоцінність різних культур, уміти орієнтуватися в культурному середовищі сучасного суспільства, бути здатною до участі в діалозі культур для розв'язання типових і проблемних завдань із використанням вербальних і невербальних знакоформ відзеркалення психічної діяльності. Штучні стимули-засоби мовлення (вербальні й невербальні) є своєрідними психологічними знаряддями й невід'ємною, найважливішою частиною культури, якою оперує людина у своїй психічній діяльності, дозволяють відбутися спілкуванню (сприйняття, інтерпретація, розуміння), у процесі якого відбувається подальше культурне, а отже, мовне самовизначення особистості (використання мови особистісного значення й мови цінностей).

Організація ефективного культурного самовизначення особистості за допомогою різних мов (мова символів, профільні мови) освітнього простору припускає, що всі компоненти освіти й культури особистості взаємозв'язані, взаємообумовлені. З одного боку, уміння без знань неможливі, творча діяльність, творчість у навчанні, спілкуванні, праці немислимі без знань і умінь. З другого боку, вихованість — це знання про той соціокультурний простір, до якого формується емоційно-творче, позитивне ставлення, знаходить відзеркалення в мовленнєвій і текстовій діяльності суб'єктів освітнього процесу, тобто в їхній полімовній концептосфері (мова особистісних значень і цінностей). Розвиток та інтеграція освітніх систем — шлях, який може сприяти глобальній самоорганізації людства, людського суспільства, і одночасна умова входження конкретної людини, особистості в єдиний інформаційно-освітній простір. Саме тому в умовах нового освітнього континууму неминучі й нові прогресивні тенденції: по-перше, переорієнтація мети загальної середньої освіти на формування діалогових способів спіл-

кування, заснованих на розумінні унікальності кожної людини, шануванні різноманітних культур і традицій різних народів і народностей (від діалогу з власним я, зі своїм розумом до діалогу як процесу взаємодії якісно різних ціннісно-інтелектуальних позицій, пов'язаного з поважним і терпимим ставленням до носіїв інших поглядів і переконань). По-друге, ідея збереження й заощадження різноманітності живих істот із посиленням ціннісних аспектів змісту освіти, збагачення їх загальнолюдськими і традиційними цінностями, склалися в культурі кожного з народів планети. Іншими словами, полікультурний підхід в освіті. По-третє, різнобічний, міждисциплінарний підхід до змісту знань, забезпечення інтеграції освітніх галузей, змістовна інтерпретація взаємозв'язків людини з природою і суспільством.

Введення поняття полімовного освітнього простору дає можливість розглядати освіту як стрижневий процес складання образу буття й усередині нього образу людини. Як і будь-який інший, полімовний простір має свою структуру, заповнений безліччю систем стосунків і перебуває в розвитку. Будь-який простір припускає взаємодію його чинників. Тому, говорячи про полімовний освітній простір, вважаємо, що його необхідно розглядати через ті стосунки, які складаються в умовах різних видів діяльності, оскільки цінність людини реалізується, у першу чергу, в діяльності і засвоєння знань у контексті культурної практики. Виходячи з того, що полімовний простір – форма людського буття, в основу визначення його ознак і елементів покладена об'єктивно існуюча система взаємозв'язаних різноманітних невербальних і вербальних засобів, знакоформ віддзеркалення психічної діяльності людини. Це дозволило виділити найзначущі характеристики (ознаки й елементи), що ідентифікують саме поняття полімовний освітній простір.

3-поміж пріоритетних, провідних характеристик можна виділити:

- невербальність (штучність) – паралінгвістичні або екстралінгвістичні засоби: жестова мова – мова жести й міміки, мова фізичних рухів, танцю, що виконує дві основні функції: вказівки й експресії. У свою чергу, кожна з цих підмов може мати як письмову, зафіксовану основу, так і відеоряд;

- вербальність (природність): безліч словесних мов, якими розмовляє людство, намагаються зрозуміти один одного на рівні освоєння добра та зла.

До другорядних, але не менше значущих характеристик можна віднести:

– креативність: мова художньої творчості, мова предметів і образу;

– історичність: мова історичної пам'яті (старолавні мови, що збереглися в письмових мовних пам'ятках на полицях у національних бібліотеках світу);

– локальність, завдяки якій ми маємо діалекти, жаргони. Вивчення загальної прамови народів Європи й Азії підтверджує, що людство єдине, що всі ми – нащадки однієї сім'ї. Проте, вивчаючи сім'ї мов світу, можна встановити ступінь спорідненості народів;

– соціальність: мови представників різних соціальних груп, мова чоловіків, жінок, дітей, підлітків, молоді. Полімовний простір різних категорій населення специфічно представлений у різних народностях, про що свідчать численні психолінгвістичні й соціолінгвістичні дослідження;

– пробільність: мова філософії, психології, педагогіки, культурології, тобто гуманітарних наук, а також мови точних і природних наук, що забезпечують професійне, вузькоспеціалізоване спілкування людей, зв'язаних єдиною діяльністю в галузі науково-теоретичного і практичного пошуку;

– ситуативність: жанрова мова (телефонна, ділова або побутова розмова має яскраво виражене специфічне забарвлення в усіх країнах);

– формалізованість: машинні штучні мови, які намагалися зробити мовами *lingua franca* (міжнародними мовами спілкування), мови математичної символіки, мови сигналізації, комп'ютерна мова, азбука Морзе.

Мовна особистість, виступаючи найважливішим чинником полімовного освітнього простору, актуалізує необхідність будувати освітній процес на принципах гуманістичної педагогіки, культури гідності особистості, що, у свою чергу, припускає виділення єдиної мови спілкування людей – мови особистих значень (значення) і духовних цінностей. (А. Асмолов, Е. Бондаревська, В. Серіков, А. Орлов, А. Петровський) [1; 4]

При цьому полімовний простір у століття масової комунікації та інформатизації набуває особливого значення у формуванні внутрішніх, суб'єктивних ставлень особистості до дійсності, оскільки розуміння того, що відбувається навколо, більше за-

лежить від ставлення до того, що відбувається. Але і саме ставлення, що відбувається, до того, що впливає на нас, переважно визначається тим, як воно розуміється нами.

Полімовний простір фіксує різні процеси, що відбуваються у світогляді людей і виявляються в культурних і мовних концептах особистості. Самореалізація, будучи особливим станом відвертості для постійного розвитку, готовності до перегляду своїх поглядів і знань, здібності до позитивного сприйняття і творчого осмислення незнайомих феноменів навколишнього світу, найбільшою мірою може виявлятися, якщо для актуалізації перелічених властивостей і якостей особистості створені оптимальні умови в освіті (базовій, загальній та професійній). Як результат – розвиток демонстративної здатності й потреби особистості в постійній взаємодії на рівні мов концептів і концептосфер, тобто субкультури й культури [5].

Спілкування опосередковано мовою, котра виступає засобом і середовищем культурної комунікації. При цьому транскультурне спілкування здійснюється за допомогою мови, у якій знаходить віддзеркалення культура народу, носія мови. Вивчаючи мову того чи іншого народу, ми пізнаємо в нього систему понять, що історично склалася, порівнюючи її на свідомому й несвідомому рівнях із власною. При цьому людина краще досягає останню (Л. Щерба) [6].

Світ сьогодні переживає своєрідний „мовний бум”. Вивченню мов повсюдно надається велика увага, що свідчить про прагнення людей різних національностей до духовного й культурного єднання під час розв’язання численних глобальних проблем. Тобто спостерігається тенденція інтеграції соціомовних просторів у полімовний.

Простір є середовищем і одночасно засобом реалізації цінностей і значень культури, найдоступніших для вивчення. Тим самим культура має символічно комунікативну природу, оскільки процес збагнення особою смислових кодів ініціює процес постійної комунікації цілісної культури суспільства й особистісної культури у структурі полімовного простору. Вхідження особи в соціо- і полімовний простір забезпечує наповнення особового мовного простору, розширюючи спектр комунікативної діяльності до безмежності.

Сучасна освітня ситуація характеризується становленням гуманістичної парадигми, що припускає інші, відмінні від тради-

ційних, підходи до організації освітнього процесу, засновані на концепції особистісно орієнтованого навчання, цілепокладання якого – забезпечення розвитку й саморозвитку особистості на основі виявлення її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання й наочної діяльності.

Ю. Лотман у статті „Культура як суб'єкт і сама-собі об'єкт” пише: „Фундаментальним питанням семіотики культури є проблема смислопородження. Смислопородженням ми називатимемо здатність як культури в цілому, так і окремих її частин видавати на „виході” нетривіально нові тексти. Новими текстами ми називатимемо тексти, що виникають внаслідок незворотніх (у визначенні І. Пригожина) процесів, тобто тексти, до певної міри непередбачувані. Смислопородження відбувається на всіх рівнях культури. Процес цей має на увазі надходження ззовні в систему деяких текстів і специфічну, непередбачувану їхнього трансформацію під час руху між входом і виходом системи. Такі системи – від мінімальних семіотичних одиниць до глобальних, типу «культура як себе-достатній універсам», – володіють, за всієї відмінності їхньої матеріальної природи структурним ізоморфізмом. Це, з одного боку, дозволяє побудувати їхню мінімальну модель, а з іншого – виявиться надзвичайно істотним при аналізі смислопородження” [3].

В основу сучасної педагогіки закладений процес пізнання. Тексти навчальних засобів педагога і сама діяльність дитини організовується так, щоб запускати і підтримувати процес пізнання. Проте суперечність полягає в тому, що дитина в першу чергу стикається не з явищами, які вона повинна пізнавати, а з усними або письмовими текстами, котрі вона просто повинна зрозуміти.

Сутність педагогіки розуміння, на відміну від педагогіки знання, полягає в тому, що в основі навчання лежить не процес пізнання, а процес розуміння. Дитина освоює матеріал завдяки тому, що за допомогою навчальних посібників, текстів, спеціально організованої роботи в її свідомості запускається й підтримується саме процес розуміння.

Педагог, добираючи навчальні тексти, готуючи дидактичний матеріал, організовуючи діяльність дитини, орієнтується і спирається на процес розуміння, який ці тексти, дидактичні матеріали, спеціальним чином організована діяльність повинні запускати й підтримувати.

Оскільки процеси пізнання й розуміння мають різну природу: в першому разі знання з'являються за рахунок плотського сприйняття, відчуттів, у другому — за рахунок зміни структури свідомості, — то і способи освоєння знань, і засоби, і здійснювана діями діяльність повинні бути різними. Якщо в педагогіці знання основною одиницею змісту є знання, то в педагогіці розуміння з'являється ще одна, не менш значуща одиниця змісту — загальні вміння комунікації.

Висновки. Отже, філософія розуміння як методологічна база дозволила сформулювати основні концептуальні позиції нашого дослідження:

— полімовне середовище (забезпечення міжособистісного розуміння);

— діяльнісний підхід (формування лексичного поля);

— літературне середовище, яке має забезпечити педагога.

Здобуті дані дозволяють накреслити подальші перспективи дослідження, які ми вбачаємо в систематизації технологій лексичного розвитку дошкільників

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Личность : психологическая стратегия воспитания // Образование. — 2002. — №1. — С. 17-32.
2. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций. — М., 1993. — С. 140-189.
3. Лотман Ю. Культура как субъект и сама-себе объект // Семиосфера. — СПб. : Искусство, 2000. — 640 с.
4. Петровский А. В. Психология личности, которая развивается. — М. : Педагогика, 1987. — 146 с.
5. Проблема эффективного культурного самоопределения личности в полиязыковом образовательном пространстве. — М. : АПКИПРО, 2002. — 208 с.
6. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. — Л. : Наука, 1974. — 387 с.